

**KOCAELİ MÜZESİ ETNOGRAFYA KOLEKSİYONUNDAKİ KESELER:
SEÇİLMİŞ PARA VE TÜTÜN KESELERİ***

***The Pouches In Kocaeli Museum Ethnography Collection: Selected Money and
Tobacco Pouches***

*Alper Fatih Abidin** Serkan Gedük****

Öz

Tarihi İpek Yolu güzergâhı üzerinde bulunan Kocaeli Kenti, tarih boyunca birçok uygarlığa misafirlik etmiş ve farklı kültürlerin izlerini sanat eserlerinde ve motiflerinde harmanlayarak günümüze başarıyla taşımıştır. Tarihte Marmara Bölgesinin Kandıra'dan Şile'ye kadar geniş bir bölümünde yer alan Kocaeli Kenti, Bağdat, Berlin ve Hicaz demir yollarının kesiştiği ticaret ve kültür havzasında yer almaktadır. 1873-1910 yılları arasında inşa edilen Tarihi Gar Binaları Kompleksinin Tamir Atölyesi, Su Deposu, Lojman Binasının Müze Binasına ve iki adet Tekel Deposunun da birleştirilerek teşhir salonlarına dönüştürülmesiyle 2007 yılında açılan Kocaeli Müzesi; Paleolitik, Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemi'ne ait eserleri sergilemektedir. Bu çalışmada, gerek satın alma gerek hibe gibi farklı yollarla müze koleksiyonuna kazandırılan, Türkiye'deki en zengin koleksiyonlardan birine sahip Kocaeli Müzesi'ndeki el işi keseler; kullanım alanlarına, kullanılan malzemelerine göre, işleme tekniği, motif ve kompozisyonları dikkate alınarak seçilen örnekler dönemlerine göre incelenmiştir. İnceleme sonucunda ele alınan her bir para ve tütün kesesi kendi içerisinde değerlendirilmeye tutulmuş ve bu değerlendirme sonuçları makalede detaylı olarak anlatılmıştır. Bu detaylı çalışma öncesinde bir ön çalışma yapılmış ve bu çalışma yayınlanmıştır. Ancak ön çalışma koleksiyonu genel bir inceleme olarak yapılmış detaylandırma yapılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Etnografik koleksiyon, Müze, Tekstil, Kese, Tasnif

Abstract

The city of Kocaeli, located on the historical Silk Road route, has hosted many civilizations throughout history and has successfully carried the traces of different cultures to the present day by blending them in works of art and motifs. The city is located in the trade and culture basin where the caravans stayed in a large part of the Marmara region from Kandıra to Şile, and where the Baghdad, Berlin and Hejaz railways intersect. Kocaeli Museum, which was opened in 2007 when the Historical Station Buildings Complex, built between 1873 and 1910, was converted into a Museum Building, the Repair Workshop, Water Tank, Lodging Building,

* Koleksiyondaki keseler bir ön çalışma olarak ana hatlarıyla 22-23 Mayıs 2021 tarihinde yapılmış olan Kocaeli Müze Çalışmalarında "Kocaeli Müzesi Etnografya Koleksiyonundan Keselerin İncelenmesi" başlıklı bildiri olarak yayınlanmıştır. Yapılan ön çalışmada kese grupları bağımsız olarak incelenmemiştir.

** Doktorant, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, alper.abidin@hbv.edu.tr, ORCID:0000-0001-6825-2456

*** Kocaeli Müze Müdürü, serkan.geduk@ktb.gov.tr, ORCID:0000-0002-5747-7251

and two Monopoly Warehouses by combining them into exhibition halls, exhibits works belonging to the Paleolithic, Hellenistic, Roman, Byzantine and Ottoman Periods. In this study, handcrafted purses, brought to the collection through means such as purchases and grants, in Kocaeli Museum which has one of the richest collections in Turkey; The selected samples were examined according to their periods, considering their areas of use, materials used, processing techniques, motifs and compositions. As a result of the examination, each pouches evaluated within themselves and the results of these evaluations are explained in detail in this study. Before this detailed study, a preliminary study was made and this study was published. However, the preliminary study was made as a general review of the collection and no detailing was made.

Keywords: Ethnographic collection, Museum, Textile, Pouch, Classification

Extended Summary

It is possible that the city of Kocaeli, which was established at a strategic point in the region called "Bythnia" in the ancient times where the continents of Asia and Europe met, hosted human beings since prehistoric times in the light of the excavations around the city. According to the written sources of the city of Astakos, which was founded between 8th century BC and the city of Nicomedia which was founded in the 2nd century BC became the center of the region in the Hellenistic period and of Anatolia in the Roman period, and the settlement continued through the Ottoman and Republican periods.

Due to its geographical location, the city has served as a station on the caravan routes and has carried the traces of many cultures to the present day by accumulating in works of art and motifs. In line with the need to gather these rich artifacts of the region together, the Kocaeli Museum was opened in 2007 after the restoration of the historical station building complex, which started in 2004. Artifacts belonging to the Paleotic, Hellenic, Roman, Byzantine and Ottoman periods are exhibited in the museum halls. An important part of the museum's rich ethnographic collection, not all of which can be exhibited, consists of handcrafted pouches with various forms and decorations.

Pouches are small bags that have been in the life of human beings since the earliest times, made of leather in the first times, and later, with the birth and development of weaving, made of woven or knitted fabric in various forms to carry, protect and store a certain object. In the early days, these pouches, which were carried on waist functionally in different sizes closed with drawstrings, took form according to the object they carried, turned into a personalized accessory, gained a meaning as a symbol of prestige and became a part of symbolic traditions in different cultures. Pouches are generally named differently according to their intended use, such as money, watches, seals, tobacco bags. It was also used as a financial asset in the Ottoman period. The most important feature of handcrafted pouches with rich subject, technique, color harmony, motifs and compositions, which are evaluated in textile works, which are a sub-branch of traditional handicrafts, is their uniqueness.

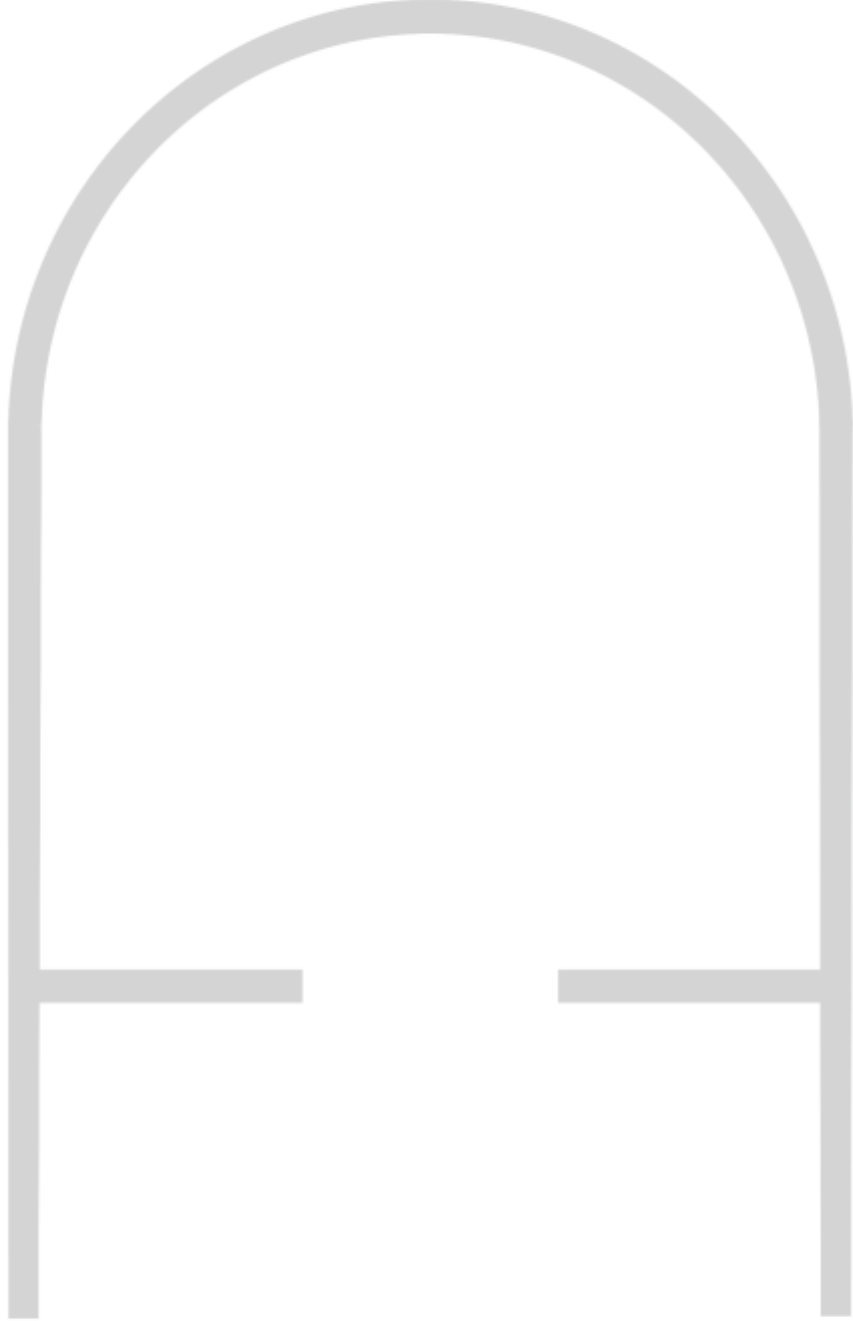
Handcrafted purses added to the Ethnography collection of Kocaeli Museum in the form of purchases, donations and transfers from closed museums consist of money, watches, tobacco, seal pouches and 1 salt pouch from the Ottoman and Republican periods. The bulk of the pouches collection consists of money pouches. In general, the mouth of the money pouches is straight and the ends narrowed down with a drawstring result in tassels or various motifs. Belted ornaments dominate the knitted money pouches in the collection. In addition to this, there are also pouches in the composition consisting of a single motif. Geometric and floral motifs are mainly used in the collection, which includes needlework, crochet and also fabric pouches. Women's pouches are smaller than men's pouches, as women carry their pouches in their dress pockets and men in their belt folds. Most of the watch pouches in the collection are in oval or circular form, and there are also square and conical examples. These knitted pouches are generally used by men and stored in the jacket pocket, and are sized to fit the watch. Tobacco pouches in the collection are generally in the form of cones or oil lamps, and there is one rectangular pouch. There are examples of pouches, both knitted and fabric ones, which are lined inside so that tobacco does not spill, and which are decorated with embroideries and embroidered with glitter and sequins. All seal pouches in the collection are knitted and in the form of a cone. Seal bags are smaller than money bags as they are carried in a belt or hung around the neck like a necklace.

When the pouches in the collection are examined, dark colors such as black, brown, red, blue and green were preferred for woven pouches. Probably white color was avoided in order not to soil the pouches, instead cream, beige, light gray colors were used. In knitted bags; almost every color can be found. Knitted pouches are knitted from at least two colors, except for a few. Predominantly in compositions, it is arranged with geometric, plant and object motifs that repeat at regular intervals, mostly on horizontal borders. In geometric decorations, mostly zigzag, triangle, square, rectangular and lozenge-shaped forms, and in vegetal decorations, leaf, branch and flower motifs were used. Atlas fabric is used in fabric pouches and silvery embroideries are made. The borders of the pouches are generally decorated with lace, leaf and flower motifs are used on the laces.

A total of 146 items belonging to the Ethnography collection of the museum, consisting of 92 money-pouches, 12 watch-pouches, 29 tobacco-pouches, 12 seal-pouches and 1 salt-pouch, were brought to the collection through acquisitions, donation and transfer from Tokat Museum, as well as Saatci Ali Efendi Museum and Yarımca Museum, which were closed.

In the Turkish dowry tradition, the pouch set consisting of money, seal, watch and tobacco pouches has kept its place for a long time. Groom's pouch, bath pouch, pouch set made of crochet were given to the man and his family as a wedding gift. In addition to their functional use, pouches have also been a means of adornment and nonverbal communication. Turkish women expressed themselves in these pouches, which they adorned with different colors, motifs and laces. Pouches, which are an important part of our culture that has left its place to wallets and bags today, have taken their place in dowry chests, museums and private collections. Most museums cannot exhibit all of

their collections due to limited exhibition spaces. In this sense, the pouches in Kocaeli Museum were examined in order to keep our pouches alive, to transfer them to future generations and to document them.

Giriş

Geleneksel el sanatlarının bir alt kolu olan tekstil eserler içinde değerlendirilen keseler, tüm Türk el sanatları gibi Orta Asya Kültürü, İslam kültürü, Anadolu kültürü, Osmanlı Kültürü ve Batı kültürünün zaman içinde harmanlanması ile toplumsal ince sanat gücünün en güzel, özgün motif ve desenlerini, yapım tekniklerini, renk uyumu ile birlikte yansıtan günümüze ulaşmış Türk Kültürünün canlı belgelerindedir. Günümüzde her ne kadar işlevlerini cüzdanlara, portföylere ve çantalara bırakmış olsalar da, zaman içinde sosyal ve ekonomik şartlarla bir araya gelmiş olan geleneklerin önemli bir parçasını teşkil eden el işi keseler üretimin yaratıcılığı ile şekil almış ve muhtelif bölgelerin özel karakterine bürünmüş ve üretildiği dönemin sanatını yansıtan özgün eserlerdir. Kocaeli Müzesi Etnografya Eserlerindeki kese koleksiyonu kapsam ve çeşitlilik olarak barındırdığı örnekleriyle dikkati üzerinde toplayan önemli bir birikimdir.

1. Keseler

Kese; para, saat, mühür, tütün gibi çeşitli eşyaların içinde korunduğu, örme ibrişimden, boncuktan, deriden ve kumaştan yapıma, ağzı büzmeli, küçük torba olarak tanımlanabilir. Keseler, içine konulan nesnelere göre, para kesesi, mühür kesesi, saat kesesi, cüz kesesi, tütün kesesi, tarak, kaşık kesesi gibi farklı adlar alır (Önder, 1998, s.138). Osmanlıca Sözlükte, “kise-kese” küçük, büyük torba, kap, cepte taşınan para torbası, kumaştan yapılmış çanta biçimindeki kap olarak tanımlanır (Develioğlu, 1970, s.624). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde keseyi, gümüş paraların bulunduğu torba olarak tanımlamış ve her elli bin akçanın bir kese olduğunu belirtmiştir (Parmaksızoğlu, 1983, s.294). Kese Osmanlı döneminde mali bir kıymet olarak da kullanılmış, miktarı 500 kuruş tutarı paraya “ bir kese akçe” denilmekteydi (Özbel, 1949, s.4). Akça için “kese”, altın için “surre” anlatımı kullanılırdı (Pakalın, 1983, s.247). Arapça’da “kise-kese” cüzdan manasında kullanılmaktadır (Sarı, 1982, s.1339).

Türk kültürü ve el sanatlarımızın dikkat çekici ve önemli güzelliklerinden olan keseler, zengin konu, teknik, renk uyumu motif ve kompozisyonu ile önem

Tütün Keseleri

taşımaktadır. Keseleri geçmişten günümüze incelediğimizde, giysilerin, göğüslüklerin, kuşakların içinde saklanan, entari cübbe, pantolon ve cepken gibi giysi ceplerinde taşınan kullanım eşyası olduğu Levni, Abdullah Buhari gibi sanatçıların 18.yüzyıla ait minyatürlerde de görülmektedir. Giyim tarihi incelendiğinde, Türk topluluklarında ve Avrupa’da giysilerin cep kısımlarının olmadığı, bunun yerine para, altın, mühür, saat vb. eşyaları saklamak için keselerin kullanıldığı görülmüştür (Akpınarlı vd., 2009, s.137-138).

Osmanlı döneminde Türk el sanatlarının zirve yaptığı 19.yüzyıl ve 20.yüzyılın başlarında işlemler ev, çarşı ve saray olmak üzere üç merkezde yaygın olarak üretilmekteydi. Özellikle evlenme geleneklerinin çevresinde gelişen tekstil sanatının giysilerden ayrı tutulamayan tamamlayıcı bir ögesi de keselerdir (Barışta, 1998, s.10).

Tarihöncesi çağlardan beri, insanlar birçok şeyi yanlarında taşımak için keseler, çantalar, sepetler ve bohça şeklinde taşıma araçları kullanmıştır. Çantalar ve torbalar, içeriklerine ve ağırlıklarına bağlı olarak kolda, omuzda, kafada, belde veya sırtta taşınmış ve insanların gittikleri her yere av araçlarını ve aletlerini, ayrıca temel ihtiyaç malzemelerini taşımakta kullanılmış ve zaman içinde insanın kişisel ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Keselerin tarihi ilk olarak ihtiyaçlar doğrultusunda derilerin insanoğlunun korunma, örtünme ve gelişmişliğiyle birlikte ürettiği yardımcı materyalleri yanında taşıma amaçlarıyla kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir. İlk üretilen ağızları büzgülü keseler göğse çapraz olarak veya kemere takılırdı.

Neolitik Dönem buz adamı olarak bilinen Otzi’nin¹ yanında bulunmuş farklı amaçlarda kullanılmış deri keseler çıra mantarı, çakmaktaşı, tıg, iğne, ok ucu gibi malzemeler, tıbbi mantar ve ayrıca köz parçaları içermektedir ve keselerin en az 5000

¹ M.Ö. 3400 ila 3100 yılları arasında yaşamış bir adamın doğal şartlar altında oldukça iyi korunmuş mumyasıdır. 1991’in Eylül ayında Avustura-İtalya sınırındaki Similaun ve Hauslabjoch dağları arasında kalan Ötztal Alplerinde bulunan Bakır Çağı Avrupa insanının hayat tarzına ilişkin değerli bilgiler sağlayan mumyanın bedeni ve eşyaları Bolzana, Güney Tirol, İtalya’daki Güney Tirol Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir.

yıl önce insanın yaşamına girdiğinin en güzel örneklerindendir (Vidale vd. 2016, s.13-17).

Arkeolojik kayıtlarına bakıldığında British Museum’da sergilenen, M.Ö. 1370’e tarihlenen Mısır “Ölümler Kitabı” taş kabartmasında “Hunifer” zarf şeklinde bir keseyi sol koluna takmış olarak tasvir edilmiştir. Yine aynı müzede sergilenen M.Ö. 885’e tarihlenen Asur rölyefinde bir rahip sol kolunda bir çanta benzeri nesne taşımaktadır. Antik Yunan vazo ve taş oymalarında Hermes elinde “*marsipium*” olarak adlandırılan büzgülü bir kese ile tasvir edilmiştir. Ortaçağ başlangıcına kadar büzgülü olan keselerde zaman içinde düğmeler, tokalar ve kayışlar da kesenin üzerinde kullanılmaya başlamıştır. M.Ö.6.yüzyılda paranın ilk basımına kadar ticaret altın, bakır ve gümüş takıların takası şeklinde gerçekleşmiştir. Giysilerin 16.yüzyılda kadar ceplerinin olmaması sebebiyle paraların taşınması için keseler yüzyıllar boyunca en önemli araç olmuştur. 13.yüzyılda “*aumoniere*” olarak adlandırılan sadaka torbası olarak papazların kullandığı kadifeden yapılmış nakışla süslenmiş torbalar keselerin formlarını değiştirmese de işlenmiş ve süslü bir hale gelmesine neden olmuştur. 14.yüzyıldan itibaren Avrupa’da keseler evlilik simgesi olarak da kullanılmaya başlanmış ve keseler sembolik olarak kadın tarafından erkeğe boş olarak verilerek karşılığının doldurularak verilmesi şeklinde bir gelenek haline getirilmiştir. Bu keselerde çiftlerin isimlerin baş harflerinin veya ailelerin isimlerinin nakışla işlendiği kese örnekleri bulunmaktadır. Rönesansın gelmesiyle sanat keselere de yansımıştır (Klingstedt, 1953, s.120).

Keselerin ihtiyaç doğrultusunda kullanılmaya başlandığı varsayımıyla ilk ne zaman kullanıldığı tam olarak belirlenemese de keseler üretildikleri kültürlerin izlerini tamamen taşıyan objelerdir. Gerek kullanılan motifler gerekse üretim teknikleri açısından birbirlerinden ayırıcı farklar içermektedirler.

2. Kese Çeşitleri

Kullanıldıkları yerlere göre keseler beş grupta toplanabilir:

i. Erkeklerle mahsus giyimle ilgili ve üstte taşınan keseler (para, saat, mühür ve tütün keseleri gibi),

Tütün Keseleri

ii. Kitaba ve yazı yazmaya mahsus araçların içinde muhafaza edildiği keseler (divid, hokka, cüz ve kur'an keseleri gibi),

iii. Mutfak malzemeleriyle yemek yemeğe mahsus araçların içinde muhafaza edildiği keseler (kaşık, bakliyat ve baharat keseleri gibi),

iv. Temizlik işlerinde kullanılan keseler (hamam, yüz, sabun ve tarak keseleri gibi),

v. Harp malzemeleri ile ilgili diğer bazı eşyaların içinde muhafaza edildiği keseler (Özbel, 1949, s.4) (ok ve yay keseleri gibi).

Keselerin birçoğu içinde muhafaza edilen eşyanın biçiminde, diğerleri de muhafaza edilecek eşyanın cinsine uygun şekildedir (Özbel, 1949, s.7-8). Saat keseleri oval ve yuvarlak, para keseleri külah, kandil, dikdörtgen, çarık veya körüklü formlarda, tütün keseleri de dikdörtgen biçimindedir (Özbağı, ve Kayadibi, 2000, s.57).

Keseler *kullanılan malzeme ve tekniğe göre* isim alırlar. Keselerin ipek, pamuk gibi ince iplikler kullanılarak iğne ile örülenlerine “iğne örgüsü keseler”, pamuk ipliği, sırma kullanılarak tığ ile örülenlere “tığ örgüsü keseler”, pamuk ve daha kalın ipliklerle örülenlerine “şiş örgüsü keseler” denir. Kumaş parçalarını oya ya da işleme teknikleri ile bir araya getirerek oluşturulan keseler “dival işi keseler” ve “kumaş keseler”, boncuk kullanılarak yapılan keseler “boncuk keseler” sırma kordonlarla yapılan keseler de “fermene işi keseler” olarak adlandırılır ya da uygulanan işleme tekniğine göre tanımlanır (Kayadibi, 2018, s.48).

Saat keseleri daire ve ovala yakın şekilde olup iki türdür. Daire şeklinde olanların kenarında saatin girmesine müsait bir boşluk vardır ve saatin cinsine ve ölçüsüne göre biçilmiş iki parçanın birbirine eklenmesiyle meydana gelmektedir (Özbel, 1961, s.7). Eski erkek cep saatleri, erkeklerin kullandığı büyük koyun saatleri, deri keseler içinde koyunda ve kuşak kıvrımı içinde taşınmıştır. Güzel, kıymetli bir saat erkeğin süs eşyasında olmuş, onların keseleri de bazen altın ve gümüş tellerle işlenmiştir (Koçu, 1969, s.156).

Para keselerinin ağız kısmı düz olup, aşağıya doğru hafifçe daralır ve ucu püskül veya çeşitli şekillerde örülmüş motifle sonuçlanır. Aynı motif kese bağlarının uçlarında da vardır. Düz olan kısmına ajurlu bir veya birkaç sıra örgü yapılır. Bu örgü içinden her iki tarafa çapraz olarak bağlanan yine el örgüsü bir bağcık geçirilir. Bu örgüler her kesede ayrı güzelliكتedir. Kadın keseleri erkeklerinkinden daha ufakça yapılmıştır. Kadınlar keselerini entari ceplerinde, erkekler ise keselerini kuşak kıvrımları içinde taşırdı (Köylüoğlu, 1988, s.59).

Mühür keseleri şekil olarak para keselerinin aynı olup, yalnız daha küçüktür. Örgüden olduğu gibi deriden de yapılır ve bir kolon veya ince iple boyna asılarak taşınırdı(Köylüoğlu, 1988, s.58). Padişahların sonsuz yetkili vekili olan sadrazamlık alameti kendilerine verilen padişahın altın mührü idi, bu mühür de bir gelenek olarak atlardan bir kese içine konulurdu. Kesenin bağcığı da altın sırmadan olurdu. “Mührü Hümayun” denilen bu mührü, sadrazamlarda boyunlarına asıp taşırlar, hatta onunla beraber yatarlardı (Koçu, 1967, s.155). Tütün Keseleri kumaş veya örgü malzemesinde yapılmış olanlar dikdörtgen şeklindedir. Bu keseler tütünlerin dökülmemesi için içlerine ince kumaş astar geçirilir (Özbel, 1949, s.8).

3. Kocaeli Müzesi’nde Yer Alan Kese Örnekleri

Müzedeki yer alan keselerin sayısı 146’dır. Müze envanterine göre, bunlardan 92’si para kesesi, 12’si saat kesesi, 29’u tütün kesesi, 12’si mühür kesesi ve 1’i tuz kesesidir. Koleksiyondaki keseler 19.yüzyıl sonları ile 20.yüzyıl başlarına ait örneklerden oluşmaktadır.

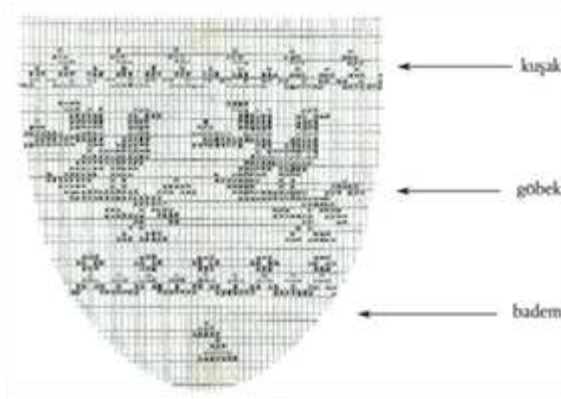
Koleksiyondaki keseler incelendiğinde dokuma keselerde siyah, kahverengi, kırmızı, mavi, yeşil gibi koyu renkler tercih edilmiştir. Muhtemelen keselerin kirlenmemesi için beyaz renkten kaçınılmıştır bunun yerine krem, bej, hafif gri renkler kullanılmıştır. Örgü keselerde ise; hemen hemen her renge rastlanılmaktadır. Örgü keseler birkaç tanesi hariç en az iki renkten örülmüştür. Ağırlıklı olarak kompozisyonlarda çoğunlukla yatay bordürler üzerine belli aralıklarla tekrar eden geometrik, bitkisel ve nesnel motifler ile düzenlenmiştir. Geometrik bezemelerde,

Tütün Keseleri

çoğunlukla zikzak, üçgen, kare, dikdörtgen ve baklava şeklinde formlar ve bitkisel bezemelerde yaprak, dal ve çiçek motifleri kullanılmıştır. Kumaş keselerde atlas kumaş kullanılmıştır ve simli işlemler yapılmıştır. Keselerin çevreleri genel olarak oya ile süslenmiş, oyalarda yaprak ve çiçek motifleri kullanılmıştır.

Müze koleksiyonundaki 92 para kesesinden 19'u kumaş, 72'si örgü ve bir tanesi bafondur. Örgü keselerin 7 tanesi iğne oyası diğerleri tığ işidir. Bu keselerin 2'si kandil, 1'i dikdörtgen, 4'ü çarık, 1'i altıgen, 84'ü külah formundadır. Para keseleri ortalama 15x20cm. ölçülerindedir. 10x15cm. ebadında olanlar da vardır.

Bir para kesesi üç bölümden oluşmaktadır. En alt kısım "dip" ya da "badem", orta kısım "göbek" ve en üst kısım "kuşak" adını almaktadır.

Çizim 1: Kesenin Bölümleri (Özbağı, ve Kayadibi, 2000, s.57)

Koleksiyondaki örgü para keselerinde kuşaklı süslemeler hâkimdir. Bunun yanı sıra tek bir motiften oluşan kompozisyona hâkim keseler de vardır. Ağırlıklı olarak geometrik ve bitkisel motifler kullanılmıştır.

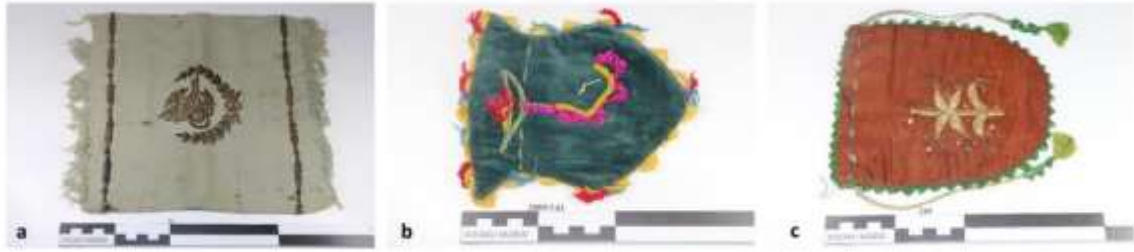

Fotoğraf 1: Kocaeli Müzesinden Para Keseleri a. Envanter No:2009-2. b. Envanter

No:2009/99. c. Envanter No:376

Müze koleksiyonundaki 29 tütün kesesinden 26'sı kumaş, 3'ü örgüdür. Bu keselerin 11'i kandil, 1'i dikdörtgen, 17'si külah formundadır. Tütün keseleri ortalama 15x18cm. ölçülerindedir.

Bu keseler tütünlerin dökülmemesi için içlerine ince kumaş astar geçirilmiştir. Kumaş keseler atlas, kadife veya ipek kumaştan olup etrafı oyalarla süslenmiştir. Kumaş keselerden birinde simle çiçek motifi bulunmakta 2 kumaş kesenin süslemesinde pullar kullanılmıştır.

Fotoğraf 2: Kocaeli Müzesinden Tütün Keseleri a. Envanter No:787 b. Envanter

No:2009-143 c. Envanter No:289

Müze koleksiyonundaki 12 adet mühür kesesinin hepsi örgüdür ve külah formundadır. Koleksiyondaki örgü mühür keselerinde kuşaklı süslemeler hâkimdir. Keselerden biri tek renk diğerlerinde 2 ila 4 renk kullanılmıştır.

Mühür keseleri şekil olarak para keselerinin aynı olup, yalnız daha küçüktür. Örgüden yapılmış keselerin bağları üzerinde olanların uzunluklarından anlaşılacağı üzere muhtemelen boyunda taşınmıştır.

Fotoğraf 3: Kocaeli Müzesinden Mühür Keseleri a. Envanter No:2009/144 b. Envanter
No:2009-150 c. Envanter No:2009/152

Müze koleksiyonundaki 12 saat kesesinin tamamı örgüdür. Keselerden 1'i kare,
1'i konik, 10 tanesi daire formundadır. Saat keseleri ortalama 8x8cm. gibi ölçülerdedir.

Fotoğraf 4: Kocaeli Müzesinden Saat Keseleri a. Envanter No:2007-380 b. Envanter
No:307 c. Envanter No:374

Tuz Kesesi örneği diğer keselere göre daha büyüktür 20x25cm. ölçülerindedir.
Yün iplikle işlenmiştir.

Fotoğraf 5: Kocaeli Müzesinden Tuz Kesesi Envanter No: 854

Para Kesesi – 1

308 Envanter numaralı Osmanlı Dönemi ait örgü para kesesi külah formundadır.
Kesede hâkim renk açık sarıdır. Sarı zemin üzerinde açık mavi renkte baklava dilimi ve
üçgen geometrik motifler vardır. Büzgü ipinin bir çifti mavi, bir çifti ise açık sarı olup,
uçlarında yeşil, mavi, sarı ve siyah renkli ipliklerden yapılmış iki püskül yer alır. Aynı

Alper Fatih ABİDİN, Serkan GEDÜK
püsküllerin bir eşi de dip kısmında mevcuttur. 12,5x14cm. boyundaki kese müze koleksiyonuna 1972 tarihinde satın alma şeklinde eklenmiştir.

Fotoğraf 6: Kocaeli Müzesinden Para Kesesi Envanter No: 308

Para Kesesi – 2

322 Envanter numaralı Osmanlı Dönemine ait örgü para kesesi üçgen uzatmalı külâh formundadır. Sarı zemin üzerine on iki sıra kırmızı ve altı sıra kahverengi paralel şeritlerle oluşturulmuştur. Uç kısmı sivri olarak eşkenar üçgen, ağız kısmı ise dik üçgen şeklinde bitirilmiştir. Altında bir püskül, ağız kısmında ise bir bağ ve ucunda bir püskül vardır. 8x23cm. boyutundaki kese müze koleksiyonuna 1972 tarihinde satın alma şeklinde eklenmiştir.

Fotoğraf 7: Kocaeli Müzesinden Para Kesesi Envanter No: 322

Para Kesesi – 3

375 Envanter numaralı Osmanlı Dönemine ait kumaş para kesesi külâh formundadır. Arka kısmı açık yeşil renkte düz ve bezemesizdir. Ön yüzde ise bej renkte kumaş üzerine sarı pullarla süsleme oluşturulmuştur. Sarı pullar kesenin bütün etrafını

süslemektedir. Kumaşında renk solmaları mevcuttur. 13x17cm. boyutundaki kese müze koleksiyonuna 1975 yılında satın alma şeklinde eklenmiştir.

Fotoğraf 8: Kocaeli Müzesinden Para Kesesi Envanter No: 375

Para Kesesi – 4

376 Envanter numaralı Osmanlı Dönemine ait kumaş para kesesi, külah formundadır. Arka yüzü yeşil renkli saten kumaştan olup bezemesizdir. Ön yüz açık yeşil renkte olup üst kısmı siyah turuncu renkli iplikle motifler oluşturulmuş olup beyaz pullarla süslüdür. Kesenin bütün kenarlarında iğne oyasıyla turuncu ve beyaz renkli üçgen şeklinde motif ile süslüdür. Büzgü ipi pembe renktedir. Kese 13x17cm. boyutunda olup müze koleksiyonuna 1975 yılında satın alma şeklinde eklenmiştir.

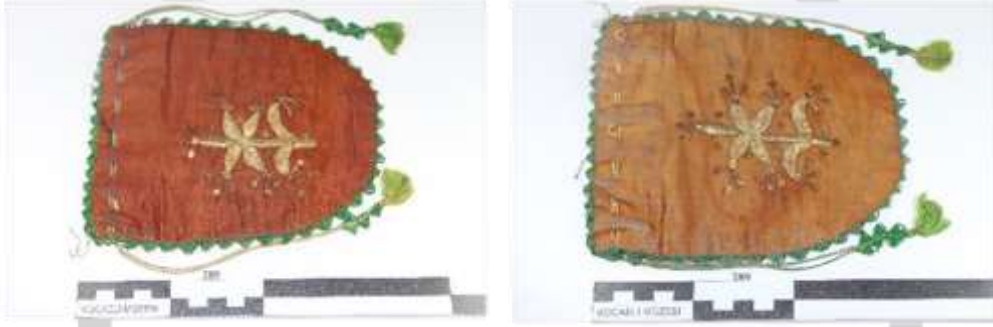

Fotoğraf 9: Kocaeli Müzesinden Para Kesesi Envanter No: 376

Tütün Kesesi – 1

289 Envanter numaralı külah formundaki sim işlemeli tütün kesesinin Osmanlı Dönemine ait olduğu muhtemeldir. Kahverengi atlas kumaştan yapılmış kesenin

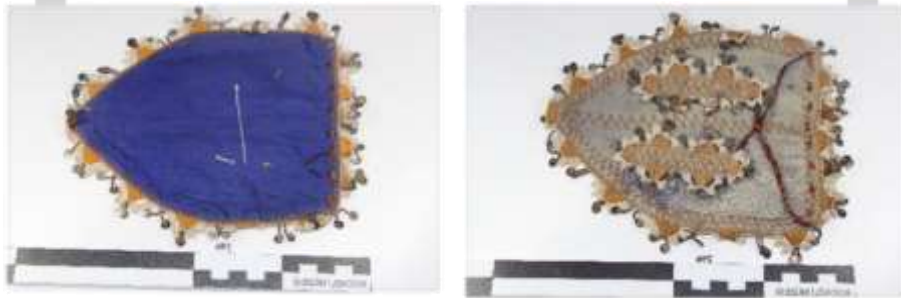
Alper Fatih ABİDİN, Serkan GEDÜK
ortasında sırma işli ağaç tasviri vardır. Kese büzgü ipinin ucu püsküllü olup, kesenin çevresi üçgenlerden meydana gelmiş oyalarla süslüdür. Kese büzgü ipi ve üçgen süsler yeşil renktedir. Kumaşta renk solmaları mevcuttur. 15x17cm. boyutundaki kese müze koleksiyonuna 1972 tarihinde satın alma yoluyla eklenmiştir. Eser Saatçi Ali Efendi Konağı Etnografya Müzesinde kapandığı yıla kadar sergilenmiştir ve şu an Kocaeli müzesinde teşhir edilmektedir.

Fotoğraf 10: Kocaeli Müzesinden Tütün Kesesi Envanter No: 289

Tütün Kesesi – 2

296 Envanter numaralı külah formundaki kumaş tütün kesesi Osmanlı Dönemine aittir. Kesenin iç çevresi üst üste binmiş çarpı motifleriyle tamamen şeritli olup, bu süs ortadan ait uca doğrudan devam eder. Dış çevre yine beyaz ve portakal rengiyle oyalıdır. Ayrıca oyalaların uçlarında madeni pullar vardır. Büzgü ipinin uçları da geniş bir alanda aynı süsle işlidir. Kesenin arkası süssüz olup mavi renktedir. 13x16cm. boyutundaki kese müze koleksiyonuna satın alma şeklinde eklenmiştir. Eser Saatçi Ali Efendi Konağı Etnografya Müzesinde kapandığı yıla kadar sergilenmiştir ve şu an Kocaeli müzesinde teşhir edilmektedir.

Fotoğraf 11: Kocaeli Müzesinden Tütün Kesesi Envanter No: 296

Tütün Kesesi – 3

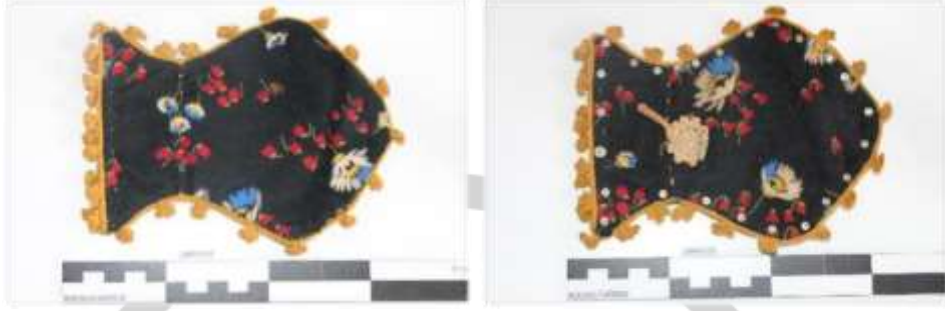
297 Envanter numaralı külâh formundaki örgü tütün kesesi Osmanlı Dönemine aittir. Krem rengi iplikten örülmüş olan kesenin iki yüzünde kafesli yapılmış yeşil ve siyah renkli bir saksıdan (veya vazo) çıkan yeşil- siyah yaprak ve mor- siyah açık mavi çiçeklerle bezelidir. Kesenin üst kısmı ve dip çıkıntısında da yeşil-mor ve açık mavi karışımı örgüler olup yan tarafları işsizdir. Büzgü ipi uçları püsküllü olmakla beraber püsküllerden teki eksiktir. 13x18cm. boyutundaki kese müze koleksiyonuna 1972 tarihinde satın alma şeklinde koleksiyona eklenmiştir.

Fotoğraf 12: Kocaeli Müzesinden Tütün Kesesi Envanter No: 297

Tütün Kesesi – 4

2009/155 Envanter numaralı kandil formundaki kumaş tütün kesesi Osmanlı Dönemine aittir. Siyah üzerine mavi, beyaz, kırmızı çiçek ve lalelerin bulunduğu bir kumaş parçasından yapılmıştır. Bütün kenarları sarı, örme iplik ve yonca yapraklı süsler çevreler. Bunu takip eden yuvarlak bir rozet süs vardır. Ağızdan itibaren aşağıya doğru daralır ve tekrar genişleyerek yine daralır. Arkası düz olup, içi tütünün dökülmemesi için astarla kaplanmıştır. 13x16cm. boyutundaki kese müze koleksiyonuna 1972 tarihinde satın alma şeklinde eklenmiştir.

Fotoğraf 13: Kocaeli Müzesinden Tütün Kesesi Envanter No: 2009/155

Sonuç

Keseler insanoğlunun yaşamına ihtiyaçları doğrultusunda işlevsel olarak girmiş zaman içinde kişiselleşmiş bir aksesuara dönüşmüş, prestij simgesi olmuş ve ilk üretildiği zamanlardaki basit işçiliği yerini ince detaylar ve motiflerle bezenmiş bir aksesuar haline gelmiş, bir mesaj iletme özelliği kazanmış ve birçok kültürde geleneklerin bir parçası olmuştur. Keseler üretildiği ve kullanıldığı dönemin özelliklerini günümüze taşıyan belge niteliğinde ünik kültürel nesnelere dir. Günümüzde sadece kişisel koleksiyonlar ve müzelerde yerini almış olsa da köylerde çeyiz sandıklarında hala karşılaşmak mümkündür. Kocaeli Müzesi kese koleksiyonu Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemine ait Türk sanatının özünü yansıtan işleme teknikleri kullanılmış, genel olarak, oya ve/ya pul ve boncuklarla süslenmiş, motiflerle bezenmiş örneklerden oluşmaktadır. Koleksiyonun satın alma, hibe ve kapanan diğer müzelerden devir olarak kazandırılmış olması, keselerin yakın çevreden sağlandığını düşündürmektedir. Keselerin kullanım amaçları ve yapım tekniklerinin çeşitliliğine cevap verecek sayıda örneğin bir arada bulunduğu koleksiyonun tamamı sergilenememektedir. Bu bağlamda kese koleksiyonuna literatürde yer verilmesi amaçlanmıştır.

Kaynakça

Akpınarlı, Hatice Feriha (2009). Konya Etnografya Müzesinde Bulunan Kese Örnekleri. *I. Uluslararası Türk El Dokumaları (Tekstil) Konferansı ve Sanat*

Tütün Keseleri

Etkinlikleri, içinde (ss.137-144), Mayıs 2009, Konya, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı Yayınları, Konya.

Barışta, H. Örcün. (1998). *Türk El Sanatları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları:2168, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat Eserleri Dizisi:192.

Develioğlu, Ferit. (1986). *Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitapevi.

Kayadibi, Pakize (2018). Kültür Mirasımız Para Keselerinden Örnekler. *Arış Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, (13).46-52.

Klingstedt, Mary Estill Yates. (1953). *Purses Through The Ages*. Oklahama: Oklahama Agricultural and Mechanical College, Stillwater.

Koçu, R. Ekrem. (1966). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

Köylüoğlu, Neriman (1988). Edirne Müzesinde Bulunan Keseler. *Türk Etnografya: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını*, (18). s.59-96.

Önder, Mehmet. (1995). *Türkiye Müzeleri*. Ankara: İş Bankası Yayınları.

Özbağı, Tehvide ve Kayadibi, Pakize, (2000). Osmanlı Dönemi Para Keseleri Üzerine. *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*, içinde (ss.52-59). İstanbul.

Özbel, Kenan. (1961). *Eski Türk Keseleri. El Sanatları VI.*, Ankara: C.H.P. Halk Evleri Bürosu.

Özdoğan, Mehmet. (1983). Tarihöncesi Dönemde İzmit Körfezi ve Çevresi. *İzmit Körfezi Kuvaterner İstifi*, içinde (ss.349–351). İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Parmaksızoğlu, İsmet. (1983). *Evliya Çelebi Seyahatname (Giriş)*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Alper Fatih ABİDİN, Serkan GEDÜK
Sarı, Mevlüt. (1982). *El Mavarid Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Bahar
Yayımları.

